

високо розвинутим молочним скотарством. В числі не багатьох в Україні цей кооператив по праву вважається фабрикою з виробництва молока. Завдяки оптимальному поєднанню галузей в господарстві досягнуті високі виробничо-економічні показники з більшості видів сільськогосподарської продукції. На відміну від більшості господарств у СК «Восток» розширене відтворення в молочному скотарстві здійснюється за рахунок збільшення поголів'я корів і за рахунок підвищення продуктивності.

Висока економічна ефективність виробництва молока у цьому кооперативі досягається за рахунок того, що всі фактори інтенсифікації молочного скотарства тут приведені в дію і використовуються комплексно.

Але в Україні досі переважають процеси руйнації крупного сільськогосподарського виробництва. Встановлено, що сучасний стан розвитку молочного скотарства не відповідає вимогам формування конкурентоспроможності ринку молока і продовольчій безпеці в Україні. Важливим напрямом інтенсифікації молочного скотарства є збереження і подальший розвиток крупних спеціалізованих молочних господарств.

ОСОБИСТІ ГОСПОДАРСТВА НАСЕЛЕННЯ: ЗНАЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА

Дармограй О.В., здобувач,
Вінницький національний аграрний університет*

Продовольчий ринок має системне значення у формуванні економічної безпеки країни, забезпеченні споживчих потреб населення у продуктах харчування. Експортний потенціал держави значною мірою формується за рахунок продукції сільського господарства та переробної промисловості.

Розвиток продовольчого ринку в Україні має особливі характеристики, основною з яких є надзвичайно висока питома вага особистих домогосподарств населення в структурі забезпечення

---

* Науковий керівник – Колесов О.С., к.е.н., доцент

споживчих потреб. Процес реформування сільськогосподарського виробництва не призвів до бажаних наслідків – частка аграрних підприємств в забезпеченні пропозиції на ринку продовольства значно скоротилась у порівнянні з періодом початку ринкових перетворень в державі.

Згідно статистичних досліджень, в Україні в 2010 р. налічувалося понад 17,1 мільйона домогосподарств, у користуванні і володінні яких знаходилося 37,7 % сільськогосподарських угідь країни, а вклад у сільськогосподарське виробництво за результатами 2009 року становив понад 55 % [1].

В наукових дослідженнях [2] пропонують наступну класифікацію особистих підсобних господарств:

— багатогалузеве споживче господарство, орієнтоване на забезпечення внутрішніх споживчих потреб домогосподарства;

— товарно-споживче господарство – більшу частину виробленої продукції спрямовує на внутрішнє споживання, надлишки реалізовує на ринку;

— товарне – моногалузеве спеціалізоване ринкове господарство.

Певною мірою зазначена класифікація корелюється із поділом домогосподарств за розміром їх земельних наділів. Із збільшенням розміру земельної ділянки збільшується частка товарної продукції у валовому виробництві домогосподарства.

За період 1990-2010 рр. в Україні відбулися істотні трансформації у частці домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства. В 1990-2000 рр. частка особистих господарств населення у сільськогосподарському виробництві зростала, у 2001-2007 рр. – скорочувалась і стабілізувалась у 2008-2010 рр. на рівні 54-55 %.

Вінницька область має свої особливості у веденні сільськогосподарського виробництва домогосподарствами населення. Середня частка господарств населення у сільськогосподарському виробництві Вінницької області близька за значенням до загальнодержавного рівня і у 2010р. становила 55%. Але в структурній характеристиці спостерігаються істотні відмінності. Населення області виробило значно більше продукції тваринництва (понад 72%), а його внесок у виробництво рослинницької продукції (47%), був нижчим за середній по Україні.

Така ситуація обумовлена меншою розораністю ґрунтів,

наявністю доступних пасовищ, вищою часткою особистих господарств, які займалися тваринництвом. Якщо частка сільських домогосподарств, що утримували худобу та птицю в Україні у 2010 р. становила 70 %, то у Вінницькій області – понад 78 %.

Із 1995 р. частка домогосподарств населення у виробництві продукції сільського господарства Вінницької області невинно зростала, особливо в галузях тваринництва. В 2005 р. частка підсобних господарств у виробництві тваринницької продукції досягла максимуму – 76 % від загальнообласного рівня. До 2010 р. цей показник дещо зменшився, що пов'язано з деяким поживленням тваринницької галузі в регіоні, в основному в птахівництві.

В домогосподарствах населення зосереджено виробництво працевісних, "нетехнологічних" видів сільськогосподарської продукції.

Населення виробляє практично усю картоплю та овочі у Вінницькій області. Ці види продукції вимагають значних затрат ручної праці та вирощуються без дотримання мінімальних вимог до технології виробництва. При цьому застосовується незначна кількість органічних та мінеральних добрив, практично не використовуються сівозміни та наймана праця. Це підтверджується дослідженнями [1].

Рілля складає понад 96 % від площі сільськогосподарських угідь домогосподарств, площа яких складає менше 0,5 га. Частка таких домогосподарств у Вінницькій області складає 52,7 % за кількістю та лише 19,6 % за площею землекористування. Найменші домогосподарства регіону володіють часткою поголів'я ВРХ у 28,7 %, свиней – 34,8 %, птиці – 41,6 %.

Значно інтенсивніше ведення тваринництва у середніх та великих особистих підсобних господарствах сільського населення. При досить низькому значенні частки великих домогосподарств у загальній їх кількості (лише 14,6 %) вони займають більше половини земель (53,4 %), що знаходяться у особистому володінні населення у землекористуванні, а також утримують близько третини поголів'я худоби (за виключенням птиці, де частка складає близько 22 %).

У рослинництві основну частку у посівній площі в 2010 р. становили зернові культури – 37,4 %. Істотну питому вагу займали картопля (22,4 %) та інші (перш за все кормові) культури.

Структура посівних площ значно варіювалася, залежно від середнього розміру домогосподарства. Так, у малих підсобних

господарствах головним видом рослинницької продукції була картопля. В середніх її частка зменшувалась, в основному за рахунок зростання площ під кормовими культурами, оскільки практично усі ці домогосподарства володіли худобою і потребували значної кількості кормів. Великі домогосподарства, середній розмір яких у Вінницькій області у 2010 р. склав понад 3 га, орієнтувалися на вирощування зернових та технічних культур, тобто висококілківної товарної продукції. При виробництві цих видів продукції активно застосовувалась техніка, оскільки обробити такі площі за рахунок ручної праці однієї сім'ї досить складно.

Головними проблемами у функціонуванні особистих підсобних господарств в Україні в цілому та у Вінницькій області зокрема є низький рівень використання техніки та важливих елементів технологій виробництва продовольчої продукції, переважаюча частка ручної праці у виконанні технологічних процесів, граничні навантаження на членів сімей в пікові періоди (посіву, збирання врожаю тощо). Лише 7% домогосподарств у Вінницькій області мають техніку, тоді як в середньому по Україні цей показник становить 13 %, а в таких областях як Волинська, Донецька, Миколаївська – 31-53 %.

Дещо кращий стан у забезпеченні домогосподарств Вінницької області господарськими приміщеннями. Так, 77 % володіють приміщеннями для зберігання врожаю, 62 % - для утримання худоби, 38,7 % - для зберігання кормів. В середньому в Україні ці показники становили відповідно 62,4 %, 49,2 % та 31,7 %.

Більшість особистих домогосподарств населення здійснюють окремі заходи з ефективного ведення господарства. Рівень застосування агротехнічних та ветеринарних заходів у домогосподарств області у більшості випадків є вищим, ніж в цілому в державі. Найбільш істотне відхилення спостерігається у використанні мінеральних добрив, районованих сортів сільськогосподарських культур, застосуванні сівозмін та окремих ветеринарних процедур. Із наведених даних важко оцінити якість і доцільність проведення зазначених технологічних процесів та заходів, але розуміння їх важливості та необхідності їх здійснення є важливим у виробництві якісної та конкурентоздатної сільськогосподарської продукції, яка буде користуватися попитом на продовольчих та сировинних ринках.

На нашу думку, однією із найважливіших проблем розвитку

продовольчого ринку в Україні є пасивна участь у його діяльності колишніх працівників реформованих сільськогосподарських підприємств. Отримавши у приватну власність земельні наділи та частину майнового фонду, більшість із них не приймають участі у діяльності та розподілі доходів новостворених господарських суб'єктів у сільській місцевості. Переважна маса жителів сільської місцевості зосереджені у діяльності особистих підсобних господарств, в результаті чого часта їх у створенні валової продукції сільського господарства стала перевищувати питому вагу господарств суспільного сектору.

Така деформація має позитивні сторони, такі як забезпечення часткової зайнятості, задоволення продовольчих потреб сільського населення, підвищення його сукупних доходів. Але існують й істотні вади такої системи. Відсутнє централізоване планування, контроль за виробництвом та якістю кінцевої продукції, ускладнений збут та постачання якісними посадковим, племінним матеріалом, практично недотримуються такі обов'язкові технологічні елементи як сівозміни, відновлення поживності ґрунту, засоби захисту рослин тощо. В результаті рівень якості продукції особистих селянських господарств має неоднорідний характер (від високоякісної органічної продукції до відверто шкідливої), а ритмічність постачання цієї продукції взагалі непередбачувана і часто залежить від кліматичних умов та кон'юнктури ринку у минулі періоди.

Варіантом вирішення цієї ситуації та послаблення її негативних впливів є створення постачальницько-збутових кооперативів та невеликих складських господарств в сільській місцевості, що дасть можливість поліпшити постачання та збут продукції домогосподарств, посилити контроль за її якістю тощо.

Література.

1. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2010 році. Статистичний бюлетень. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 81 с.
2. Малікова І.Ю. Ефективність діяльності господарств сільських жителів. Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.02 / І.Ю. Малікова; Сум. нац. аграр. ун-т. — Суми, 2006. — 19 с.